

ישראל ומצרים מתקרבות: האם האיגודים המקצועיים מהווים מכשול?

אופיר וינטר וג'וני עיסא | 3 נובמבר, 2021 | גיליון 1530

באחרונה ניכרת פתיחות גוברת במצרים להעמקת הקשרים עם ישראל סביב אינטרסים כלכליים משותפים, בעיקר בתחומי האנרגיה, הסחר והתיירות. מגמה זו משקפת את סדר היום הכלכלי המנחה את מצרים ואת האקלים האזורי התומך שיצרו 'הסכמי אברהם'. האיגודים המקצועיים במצרים עמדו מאמצע שנות השמונים בחזית הסירוב לנורמליזציה עם ישראל, וממשיכים גם כיום להתייבב בחלקם נגד פיתוח קשרים אזרחיים בין העמים. עד כה עמדותיהם אינן מעיבות על ההתקרבות בין הממשלות, אך מיצוי מלוא הפוטנציאל הגלום בקשרים הכלכליים בין המדינות מצריך טיפוח מקביל של "שלוש עממי" שיאפשר לגורמי מקצוע, לחברות פרטיות ולאנשי עסקים, המעוניינים בכך, לתרום את חלקם.

בשנה האחרונה פועלות ישראל ומצרים להרחבת יחסיהן הכלכליים, מעבר למתכונת המצומצמת שהתקיימה עד כה. איתות ראשון לתנופה בקשרים נרשם במארכ 2021, כאשר משלחת כלכלית ישראלית בראשות שר המודיעין דאז, אלי כהן, ובהשתתפות כ-20 אנשי עסקים מתחומים שונים, [ביקרה](#) בשרם א-שיח'. חברי המשלחת נועדו עם ראשי חברות מצריות ועם נציגי ממשל על הרחבת שיתופי הפעולה בין המדינות במגוון תחומים, בכללם חקלאות, התפלת מים, חשמל, טקסטיל, מוצרי בנייה, מזון, בריכות דגים ותיירות.

מפגש הפסגה שנערך ב-13 בספטמבר בין ראש ממשלת ישראל, נפתלי בנט, לנשיא מצרים, עבד אל-פתאח א-סיסי, שהיה הביקור הפומבי הראשון של ראש ממשלה ישראלי במצרים מזה למעלה מעשור, עסק בחיזוק יחסי המדינות, גם ובעיקר בפן הכלכלי. [בהודעת](#) משרד הנשיאות המצרי נמסר כי הפגישה כללה דיון ב"מספר סוגיות דו-צדדיות". פירוט נוסף ניתן [בהודעת](#) שגרירות ישראל בקהיר, שלפיה הפגישה עסקה בהגדלת הסחר ההדדי, בשיתוף הפעולה הכלכלי ובהפעלה מחדש של קו התעופה בין המדינות.

ברקע למגמות החיוביות [השתתפו](#) באוקטובר נציגי ישראל ומצרים בוועידה שנערכה באיחוד האמירויות לקידום שיתופי פעולה אזרחיים. עוד [דווח](#) כי שר המודיעין המצרי, עבאס כאמל, הביע בפני שרת הכלכלה והתעשייה, אורנה ברביבאי, את עניינה של מצרים בהרחבת הפעילות במעבר הגבול ניצנה, ציר הסחורות המרכזי בין ישראל למצרים, לצורך יצוא וייבוא מלט, ברזל, כימיקלים ומוצרים נוספים. השרה צפויה לבקר בקהיר לשם קידום הקשרים.

תמונת מצב: תחומי שיתוף הפעולה הכלכלי

פתיחותה של מצרים להרחבת קשרי הכלכלה עם ישראל משקפת את סדר היום המנחה אותה בשנים האחרונות. קהיר מעניקה לצרכיה החומריים עדיפות גבוהה בעיצוב מדיניות הפנים והחוץ. היא פועלת לטיפול מרחבי שגשוג משותפים עם מדינות במזרח הים התיכון, בים האדום ובלבנט, ורואה בכך אמצעי לחיזוק מיצובה האזורי והבינלאומי. בנוסף, 'הסכמי אברהם' יצרו אקלים אזורי חדש, שדרבן את מצרים לקטוף גם היא את הפירות הכלכליים של השלום עם ישראל, והעניק לה יתר לגיטימציה לעשות כן.

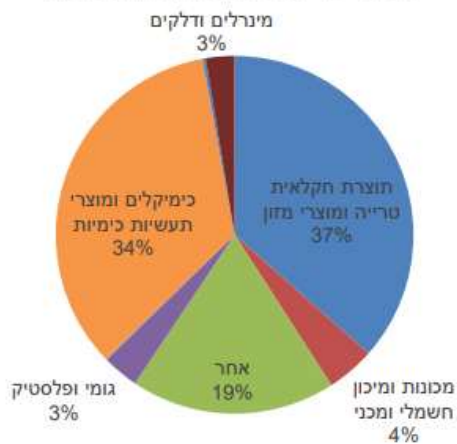
שלושה תחומים עיקריים נמצאים במוקד הקשרים הכלכליים בין המדינות:

1. אנרגיה: עסקאות הגז "מחממות" מזה מספר שנים את השלום ה"קר". בפברואר 2018 נחתם חוזה למכירת גז טבעי מישראל למצרים (בחלקו להנזלה ולייצוא לאירופה) בהיקף של 15 מיליארד דולר לעשר שנים, ובראשית 2019 הוקם 'פורום הגז של מזרח הים התיכון' (EMGF), שמאז הפך ארגון בינלאומי. בינואר 2020 החל לזרום הגז מישראל למצרים, ובפברואר 2021 ערך שר האנרגיה המצרי, טארק אל-מולא, ביקור נדיר של שר כלכלי מצרי בישראל, במהלכו סוכם על הקמת צינור ימי משדה הגז לווייתן אל מתקני ההנזלה במצרים. זאת ועוד, באוקטובר פורסם ששתי המדינות שוקלות הנחת צינור גז יבשתי שיוקם בצפון סיני תוך 24 חודשים, וייתן מענה למחסור הגז העולמי.

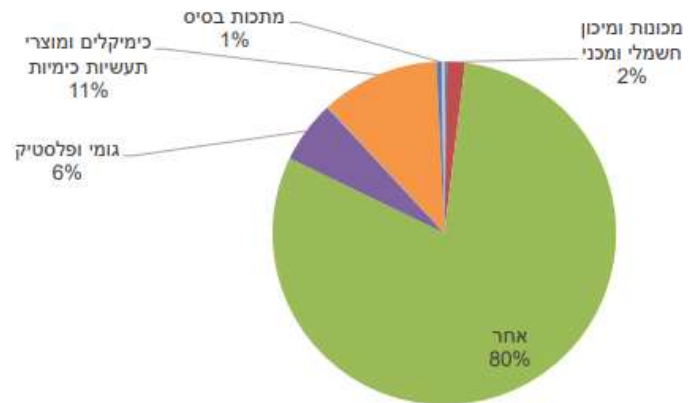
2. סחר: לפי נתוני משרד הכלכלה והתעשייה, כ-80 אחוזים מייצוא הסחורות הישראלי למצרים ב-2020 נעשה במסגרת הסכם הקוויז (QIZ - Qualified Industrial Zone), בדומה לשנים עברו. ההסכם – שנחתם בדצמבר 2004 בין ישראל, מצרים וארצות הברית – יצר תמריץ לשיתופי פעולה בין חברות מישראל וממצרים דרך הענקת פטור ממכס בייצוא מוצרים מצריים הכוללים תשומה ישראלית (10.5 אחוזים לפחות) לשוק האמריקאי. באוקטובר דווח כי 1,104 חברות מצריות נוטלות חלק בהסכם (מהן 13 חדשות), מרביתן בתחומי הטקסטיל ומקצתן בתחומי המזון, החקלאות, הכימיקלים, העור והמתכות, לצד כ-25 חברות ישראליות.

ההסכם מספק פרנסה למאות אלפי עובדים מצרים ולכ-1,500 ישראלים, ובחסותו הפכה ארצות הברית לשותפת סחר מרכזית של מצרים. במסגרתו רשם הייצוא המצרי לארצות הברית במחצית הראשונה של 2021 עלייה של 55 אחוזים, והגיע ל-553 מיליון דולר. הסחר ההדדי בין ישראל למצרים היה אף הוא בעלייה מתונה בשלושת הרבעונים הראשונים של 2021 והגיע ל-162 מיליון דולר (לעומת כ-200 מיליון דולר ב-2020 כולה). ייבוא הסחורות ממצרים לישראל מתאפיין ביציבות ועמד ב-2020 על 110 מיליון דולר (עלייה של כ-16 אחוזים), ברובו תוצרת חקלאית, מזון, כימיקלים וטקסטיל.

תמהיל יבוא הסחורות 2020

תמהיל יצוא הסחורות 2020

מקור: משרד הכלכלה והתעשייה, מנהל סחר חוץ

3. תיירות: ענף התיירות נחשב במצרים מקור מרכזי להכנסות מטבע זר ולתעסוקה, אך ספג מהלומה בתקופת הקורונה. לפניה פקדו את חופי סיני מדי שנה מאות אלפי תיירים ישראלים ואלפי תיירים מצרים (בעיקר עולי רגל קופטים) ביקרו בישראל. מעבר טאבה נסגר במאוס 2020 על רקע המגפה, נפתח מחדש חלקית כעבור שנה ושב לפעילות סדירה בספטמבר 2021. באוגוסט החליטה ישראל להוריד את רמת איום הטרור בדרום סיני ובשרם א-שיח' מדרגה 1 (קונקרטי גבוה מאוד) לדרגה 3 (בסיסי), והצדדים דנים בפתיחת קו תעופה ישיר בין ישראל לשרם א-שיח'. זאת ועוד, באוקטובר [החלה](#) חברת התעופה הלאומית של מצרים, Egypt Air, להפעיל לראשונה בשמה קו ישיר בין קהיר לתל אביב, שצפוי להקל על מעבר תיירים ואנשי עסקים בין המדינות ולאפשר טיסות טרנזיט דרך קהיר ליעדים נוספים.

האיגודים המקצועיים: חסם לחימום היחסים?

הקשרים הכלכליים עם ישראל מסוקרים לרוב בתקשורת המצרית בפרופיל נמוך, אפשר שבשל החשש מתגובות דעת הקהל המצרית. אחד מגורמי ההתנגדות המרכזיים במצרים לנורמליזציה עם ישראל היה באופן מסורתי האיגודים המקצועיים, המייצגים מיליוני עובדים. רבים מהם אסרו לאורך השנים על חבריהם מעורבות בנורמליזציה והטילו סנקציות על "החוטאים" בה. פרקטיקה זו הרתיעה אישים וחברות מפיתוח קשרים כלכליים ואחרים עם ישראל, בין היתר מחשש לפגיעה במעמדם המקצועי והתעסוקתי במצרים ובעולם הערבי. מציאות זו השתרשה בהסכמה שקטה של השלטונות, כחלק ממדיניות השלום ה"קרה".

"הרוח החיה" בהתנגדות האיגודים לנורמליזציה עם ישראל היו האחים המוסלמים, לצד כוחות פאן-ערביים ושמאליים. האחים החלו להתמודד בבחירות לאיגודים ב-1984, זכו

במושבים רבים והשתלטו על עמדתו מפתח. בהדרגה הפכו לכוח הנותן את הטון באיגודי המהנדסים, הרופאים, הרוקחים, עורכי הדין, המדענים, האגרונומים, העיתונאים והסוחרים. עמדתם בגנות הנורמליזציה נומקה בסולידריות עם העניין הפלסטיני, כמו גם בחשש מ"מתקפה" כלכלית ותרבותית ישראלית. הם התריעו מפני זרימת השפעה ישראלית זרה ומרעילה למצרים, לב העולם הערבי והאסלאמי, שתשחית את ערכיה ותשעבד את משאביה. בשעה [שקריאותיהם](#) לביטול הסכמי קמפ-דיוויד ולפתיחת דלתות הג'האד למאבק ב"אויב הציוני" לא נענו, האיגודים אפשרו – לכל הפחות – לרוקן את השלום מתכניו.

לאחר "האביב הערבי" ב-2011 [קיוו](#) "האחים" להדק את אחיזתם באיגודים, ואכן רשמו הישגים נאים בבחירות לכמה מהם. אולם מהפכת ה-30 ביוני 2013, אשר הובילה להדחת הנשיא מוחמד מורסי ובהמשך לעליית הנשיא א-סיסי, הביאה להוצאת האחים מחוץ לחוק, [לסילוק](#) השפעתם מהאיגודים ולהחלפתם [בכוחות הנאמנים](#) למשטר הנוכחי ולמדיניותו. בעקבות כך נפסקו ביטויים אנטי-ישראליים מיליטנטיים מצד חברי האיגודים, כמו [שריפת דגלי ישראל](#).

חרף "הרוחות החדשות" המנשבות בשנים האחרונות באיגודים, חומת הסירוב לנורמליזציה נותרה בצורה. יש לכך כמה סיבות: ראשית, ההתנגדות לנורמליזציה אינה נחלתם של "האחים" בלבד, אלא גם של כוחות אחרים בציבור המצרי, חלקם מושפעים [מרעיונות נאצריסטיים](#), וחלקם דוגלים בהגבלת הנורמליזציה כביטוי לסולידריות עם הפלסטינים; שנית, גם בהיעדר נוכחות רשמית של "האחים", חלק מחברי האיגודים מזדהים עם רעיונותיהם [וסולדים](#) ממגמות הנורמליזציה של הסכמי אברהם ומהאפשרות שממשלת מצרים תצעד בעקבותיהן; שלישית, המשטר המצרי נעזר לעיתים באיגודים כדי לשרטט "קווים אדומים" לאזרחיו אשר למתכונת הקשרים הרצויה, בעיניו, עם ישראל. מתכונת זו יכולה לכלול שיתופי פעולה כלכליים בחסות הממשלה, אך לא בהכרח ביטויים "עממיים" של קשרי כלכלה, חברה ותרבות.

הדוגמאות ליחס האיגודים לקשרים עם ישראל מגוונות. איגוד העיתונאים, למשל, [מציין](#) מדי שנה בדוחותיו כי "ההתנגדות לנורמליזציה עם הישות הציונית היא העמדה הרשמית של העם המצרי, ובקרבו העיתונאים". איגודי המהנדסים, הרופאים, הרוקחים והווטרינרים [קראו](#) בפברואר 2016 לנקיטת צעדים נגד חבר הפרלמנט המצרי, תופיק עוכאשה, שאירח בביתו את שגריר ישראל דאז בקהיר, ד"ר חיים קורן. [לתגובה דומה](#) זכה הזמר המצרי, מוחמד רמצי'אן, לאחר שהצטלם בנובמבר 2020 בדובאי עם הזמר הישראלי עומר אדם. נציגי איגודי האומנים המצריים השעו את פעילותו בהבהירם כי "[יש] הבדל בין חוזים רשמיים המחייבים ממשלות ערביות לעמדה העממית, התרבותית והאמנותית בנושא הנורמליזציה".

בעוד קשרים "עממיים" עם ישראל סופגים ביקורת חריפה מצד האיגודים המקצועיים, הקשרים שמובלים בחסות המדינה – למשל בתחומי האנרגיה, הסחר והתיירות – לא עוררו

עד כה תגובות מחאה מצדם. זאת ועוד, החרם על הנורמליזציה עם ישראל אינו מעוגן במסמכי היסוד של מרבית האיגודים. ביטויי התנגדות מופיעים לרוב סביב הקשרים נקודתיים, למשל כתגובה לחריגה של מאן-דהוא ממתכונת השלום "הרשמית", לעיתים באופן הנראה כמתזמר מגבוה יותר מאשר כשיקוף של מחאה ציבורית אותנטית.

מסקנות והמלצות

שיתוף הפעולה הכלכלי בין ישראל למצרים נושא פוטנציאל רב לאור הקרבה הגיאוגרפית בין המדינות, האתגרים המשותפים הניצבים בפניהן והמאפיינים הייחודיים – כגון ידע, ידיים עובדות ושווקים חדשים – שכל אחת עשויה להציע לשכנתה. מעבר לשיתופי הפעולה שזה מכבר קיימים, ביכולתן של ישראל ומצרים ליהנות מהפריה הדדית גם בתחומים רבים נוספים, ביניהם אנרגיות מתחדשות, ביטחון מים, ביטחון מזון, חקלאות מדברית, התמודדות עם משבר האקלים, אקולוגיה ימית, בינה מלאכותית, סייבר ורפואה.

חרף ההתנגדות הרווחת בקרב האיגודים המקצועיים לנורמליזציה, הללו אינם משמשים חסם להתקרבות הכלכלית הנרשמת לאחרונה בין הממשלות. תפקידם העיקרי מתמצה באכיפת ההבחנה בין אינטרסים כלכליים מדינתיים "לגיטימיים" לשלום עממי "מגונה". ואולם, הבחנה זו במידה רבה מלאכותית, ועלולה להעיב על ניסיוןן של המדינות לפתח קשרי כלכלה פוריים. מדענים בתחום האנרגיה, למשל, יתקשו להחליף ידע וניסיון עם עמיתיהם בצל חרם אקדמי. חברות פרטיות יתקשו לקדם עסקאות והשקעות הון, ותיירים עלולים להירתע מנסיעות וביקורים בצל אווירה ציבורית שלילית ועוינת. מנגד, אקלים ציבורי תומך יסייע לקידום קשרים בעלי נראות גבוהה ולשיפור ההכרה בערכו של השלום.

לישראל ולמצרים אינטרס בחיזוק קשריהן הכלכליים, אך מיצוי מלוא הפוטנציאל הגלום בהם מצריך טיפוח של "שלום עממי", שיאפשר לגורמי מקצוע, לחברות פרטיות ולאנשי עסקים, המעוניינים בכך, לתרום גם הם למגמות החיוביות שמובילות שתי הממשלות. האיגודים המקצועיים לא נידונו למלא תפקיד שלילי ביחסים בין הצדדים, וביכולתם אף לסייע בסלילת גשרים למהלכים שיועילו לכלכלות שתי המדינות ולרווחת עמיהן.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט